

Révül-e a révész?

Nyelvrégészeti és mitológiai esszé

Ahogy a kommunista bölcsességüldözés idején leg-
tudóbb költőink: WEÖRES, NEMES NAGY, PILINSZKY, TAM-
KÓ SIRATÓ és mások gyermekversekbe rejtették gon-
dolataikat, ugyanígy tettek az ezer év előtti „csacska
regösök” is. Pontosabban az énekeik: gügyögő mon-
dókáknak, kiszámolóknak álcázták magukat. Bár az
is meglehet, hogy miután kiszikkadt mögülük a hit, a
régí vallás, akkor szépségük őrizte őket tovább az em-
lékezetben, de lekerültek a gyermekekhez a szintén
ősvallási elemeket őrző mesékkel együtt:

Ahol keletkezik
Egy ékes, nagy út;
Amellett keletkezik
Egy halastó-állás.
Haj, regö, rejtem;
Regö, rejtem!

Azt is felfogá
Az apró sárocaska.
Arra is rászokik
Csodafiú szarvas.
Haj, regö, rejtem;
Regö, rejtem!

Noha kimennél,
Uram, Szent István király,
Vadászni, madarászni;
De ha nem találnál
Sem vadat, sem madarat,
Hanem csak találnál
Csodafiú szarvast.
Haj, regö, rejtem;
Regö, rejtem!

Ne siess, ne siess,
Uram, Szent István király,
Az én halálomra!

Én sem vagyok
Vadlövő vadad,
Hanem én is vagyok

Az Atyaistentől
Hozzád követ.
Haj, regö, rejtem;
Regö, rejtem!

Homlokomon vagyon
Fölkelő, fényes nap;
Oldalamon vagyon
Árdeli szép hold;
Jobb vesémen vannak
Az égi csillagok.
Haj, regö, rejtem;
Regö, rejtem!

Szarvam vagyon:
Ezer vagyon!
Szarvam hegyin vannak
Százezer sövények.
Gyulaszlag, gyulaszlag,
(H)oltatlan alusznak.
Haj, regö, rejtem;
Regö, rejtem!

Eddig az eredeti szöveg, amelyből megtudhatjuk
azt, amit történeti forrásokból is ismerünk: Szent Ist-
ván és a régi hit hívei közti ellentétet. A csodafiú szar-
vas nyilván azonos a Hunor és Magor csodaszarva-
sával, Szent Lászlónak a Salamon király ellen vívott
mogoródi csata után látott, agancsán gyertyákat vi-
selő csodaállatával: ő a régi hit kozmikus jelképvilá-
gából bukkan elénk – László magyarázatában illőn
megkeresztelve: „Valójában nem szarvas, hanem Is-
ten angyala volt. S Géza király ezt mondta: – Mondd
meg nekem, szeretett testvérem, mik volnának azok
az égő gyertyák, amelyek a szarvas agancsain lát-
szottak?

Szent László így válaszolt: – Nem agancsok
azok, hanem szárnyak, nem égő gyertyák azok, ha-
nem ragyogó tollak.”¹

Sokan megfejtették már, hogy az „ékes, nagy út”
égi ösvény, maga a Tejút, a Halastó-állás csillagkép,
talán éppen a Deneb, a Nagy Nyári Háromszög egyik

¹ Képes Krónika.

ékes csillaga a Hattyúban, éppen ott, ahol a Tejút kétéválík,² de arra kevesebben mutattak rá, hogy a

Szarvam vagyok:
Ezer vagyok!
Szarvam hegyin vannak
Száz ezer sövények

azt jelenti, hogy a csodafiú szarvas magát a Mindenséget jeleníti meg, hiszen régi nyelvünk a végteleen fogalmát nem ismerte – elutasította? – az ezer, a száz ezer fejezte ki a fölfoghatatlanul sokat. E Mindenség transzcendenciájára utal, hogy a száz ezer sövények/szövétnek

„Gyulaszlag, gyulaszlag,
(H)oltatlan alusznak.”

Tehát nem fizikai, hanem fizikán túli szabályok szerint ég a Világosság lángja.

A regös az egyes szám első személyű elbeszélésben azonosul a csodafiú szarvassal – ez a misztikában alapvető! – és bizony őt üldözi a király, akár egy „vadlövő vadat”. Itt, ezen a földön, tehát ég és föld összeér a regében. Egy pillanatra földi a történet, de nem akárhány között játszódik:

„Hanem én is vagyok
Az Atyaistentől
Hozzád követ.”

Mondja a regös-csodafiú szarvas – „én is” – elismerve, hogy a szent király *is* az ég embere; mindketten azok, mégpedig a közös Atyaistené, aki Úr a nap, a hold és a csillagok fölött... Az Atyaisten mindenki Atyja és Istene kell legyen. Több Atya és több Isten ugyan is elvileg sem lehetséges. Tehát a követutasítás annak a kinyilvánítása, hogy én, a révülő, a regében járó regös ugyanannak az Úrnak a dolgában járok, mint te, szent király...

Az *is* teológián túli, vagyis misztikus tapasztalás, amelynek nem lehet más közös eredménye, mint az, hogyha nincsen két Atyaisten, nincsen két Valóság sem, Egy-ségre kell jutni.

A révülő regös tehát istenbékét ajánl a szentkirálynak. Hogy miként, nem tudjuk, a rege itt megszakad, s következik a gyermekét biggyesztés, az idé-

len=szentetlen³, az előbbiekhöz képest szentségtörő befejezés: a rege metafizikai teréből lehuppan a zsánerbe:

Hej, már kit adjunk?
A Jusztinnak adjuk,
Horváth Annát adjuk.
Haj, regő, rejtem;
Regő, rejtem!

Stb.

Lehetetlen nem észrevenni az összefüggést a Júlia szép leány, másképpen Mennybevitt lány és még számos címmel illetett balladánkkal, ahol az égi követ csodafiú szarvas helyett fodor fehér bárány, de öltözetük igencsak hasonló.

Föl is fő'tekinte a magoss egekbe
Egy szép gyalogösvény hát ott jődögél le
Azon ereszködék fodor fehér bárány
A napot s a hódat szarva között hozván
A fényös csillagot a homlokán hozta
Két szál arany percc aj a két szarvába
Aj a két oldalán két szép égő gyertya
Mennyi szőre szála annyi csillag rajta

A hasonlóság lényegében azonosság, hiszen a mennyei állat-küldöttek magát az eget viselik testükön: a napot, a holdat, a csillagokat. Társaságukban mitikus-kozmikus térbe lépünk. Ám a csodalény már nem az őshit szarvasa, hanem a keresztény bárány.

Treuga Dei?

A regös énekekben az égi követ⁴ a szent királlyal tárgyal, itt meghívót hoz Júliának „A mennyei karba, a szent szüzek közé.” Vagyis halálhírnök, aki azonban üdvöt kínál, földi gyászt és égi boldogságot:

„A mennyei harang húzatlan szóalék
A mennyei ajtó nyitlan megnyilék.”

*

Hogyan szerzett tudomást a regös szellemi, égi erők működéséről?

Révületben, vagy ahogy e szót a legkorábbi említésekben jegyezték: *réületben*: „r̃yewl̃tetek” és „rewletes”, „rewletekkel”.⁵ Tehát 'v' nélkül, noha ez a betű a számunkra oly szűkös latin ábécében kivételesen rendelkezésre állt – volna. Nyilván azért mel-

² Érdemes megemlíteni a Deneb népi neveit: Fölnagycsillag, Hadvezető, Nászvezető, Vezércsillag.

³ Régi „id” szavunkból jön az idv >üdv, idnap >ünnep. Az „id” értelme egy, azaz szent; miként Valóságból, Istenből, úgy üdvből sem lehet több, csak egy.

⁴ A görög angelos=hírnök, Isten követe. Megjegyzendő, hogy a Tejút ugyan nincsen nevesítve az itteni mennybolt-leírásban, de a Tejút egyik-másik népi neve így hangzik: Angyalok Útja, Szent Mihály Útja. SZENT MIHÁLY arkangyal tudvalévőleg a holtak kísérelője, védelmezője is – CZAKÓ GÁBOR: Titkos könyv, Álom: 69–82. old. Bp. 2004.

⁵ Történeti Etimológiai Szótár (TESZ): „r̃yewl̃tetek” és „rewletes”, „rewletekkel”.

lőzték, mert a kiejtésben nem hangzott! Tehát a szó gyöke nem rev, rév, hanem re, rē, ré, reu – leginkább e-re épülő kettős magánhangzó. A magánhangzók torlódása miatt a tő és a rag közti nyögőhang⁶ alakult az idők során 'v'-vé. Ez okfejtésünk lényegét nem befolyásolja.

*

Mit tesz a *révülő*? Utazik. A fizikai világból *átkel* a me ta fizikaiba, a testből a szellemibe, a földiből az égibe, a láthatóból a rejtettbe. A közönség eközben láthatta *révülő* testi valóját, „*rűttetését*”, vagyis *rekkenő* hevültségét,⁷ hallhatta *rikoltozását*, *rekegését*, *rebegését*, elgondolhatta az *elragadtatott regős repülését*, *rebbenését* a túlbanba. Ilyesféle külső jeleknek ma is tanúi lehetünk korunk látnokainak *elragadtatásakor*.

Ezért gondolják nyelvészeink, hogy a kiterjedt szócsaládhoz tartozik a *rekeszt*, a *rekkenő*, a *réved*, a *reggel*, a *régen*, a *rejt*, stb. és ezek különféle származékai. Talán a *rag* gyök családjá is, a *ragaszt*, *ragad*, *ragoz* és a több tucatra menő *ragadmány*. Meglehet, hogy a *rag* is kéthangúként kezdte, ám idővel a torlódó magánhangzók közé lehelődött a 'g'? A CzF.⁸ szerint a 'rak' gyöke a ra. Ez pedig azonos a -ra, -re, -rá határozó ragunkkal, az pedig ezer év előtti, de sokfelé, pl. Széken máig mindennapos hangalakjában – *rea/reá*⁹ közel áll a *révülés*hez, és többek közt azt jelenti, hogy valaki valahova megy: *Decsre*, vagy a *túlvilágra*. „*Péterre megyek*” mondja a székely, ha *Péterhez* igyekszik. A 'rak' és a 'rag' közös gyökeleme minden valószínűség szerint a 'ra', hiszen a hangalaki egyezésen túl a *rakódás* és a *ragadás* képe egybevág.

A rokonság egy részének találtak a keresők finnugor atyafiságot, másoknak, a többségnek még szlávot sem, így ezek az árvák „ismeretlen eredetűnek” minősülnek. A hatalmas szócsalád egységét a mai szétszerkesztő szemlélet nem láthatja, hiszen kiindulópontja a bármilyen áron való rokonságkeresés a belső összefüggések kutatásának rovására.

*

Vajon tisztelhetjük-e, a ra, re, rá, ré gyök ivadékai között *rév*, *révész* szavainkat? A CzF. álláspontja szerint nem, mert ezeknek gyöke a *rév*: „Nyelvünkben alig találunk más rokon gyökhangu szót, mellyel a *rév* alapfogalomban is megegyeznék, mint az *alhangu ró* vagy *röv*, miként *Lugossy József* is tartja; tehát *rév* annyi volna, mint *rovott*, *kirovott*, *kivájt hely*, különösen valamely *folyóvíz partján*. Egyébiránt hasonló hozzá az *olasz riva*, *francia rive*, *rivage*, *latin ripa* stb. Figyelmet érdemel a *persa rev* (*itio*, *iter*), *revis* (*transitus*), *reh*, v. *rah*, v. *ráh* v. *rái* (*via*, *iter*). Ha európai nyelvből vettük át, úgy ez közvetlenül talán az *olaszból* történheték, minthogy népünk némely más hajózási műszót is kölcsönözött az *olaszoktól* (...) De az utóbbiak is, mint tudjuk, *latin eredetűek*.”¹⁰

A TESZ éppen a CzF.-ra hivatkozva elfogadja ezt a – szerintem – téves véleményt, noha a *rév* szó képlete mássalhangzó+magánhangzó(k). Az első említésekben „*reu*”, „*riu*”, „*reuu*”¹¹ alakokban szerepel. A *révész* pedig „*reuezh*”, *reuíz*”.¹² Tehát ugyancsak 'v' nélkül, akár a *révül*! Szavaink lejegyzésekor a középkori deáknak az 'r' mellett csak a 'v' körmölésével nem gyűlt volna meg a *baja* – ha hallja. És ha hallotta volna, bizonyára le is írta volna! Ha a 'v' nem is, viszont egész biztosan megütötte fülét a mai 'é' helyén egy, esetleg két kettőshangzó, azt/azokat próbálta kinkeservesen visszaadni az ilyesmire alkalmatlan latin ábécéjével. Megszenvedett, akárcsak *társai* a *révül*lel.

*

Révül-e a révész?

Mai mestersége *átkelő* hajós. Két part között jár oda vissza. Hajdan is ezt tette, amikor a *rege-világnak* igencsak különös alakja *vala*: maga is félig-meddig szellemlény. Neveinek sokaságát át sem lehet tekinteni. Szerencsére mindenki tud *Kháronról*, aki a holt görögök lelkét szállította az életből a halál birodalmába, sokan ismerik a *Kalevalát*, melyben *Vejnemöjnen* büvöl *túlvilággáró* *ladikot*, az *egyiptomi Halottas Könyvet*, ahol a lélek bárkán utazik, a *bibliai Noé* és a *sumer Utnapistim történetét*, akik egy *pusztulásra ítélt világból*

⁶ BENCZE LÓRÁNT és MALECZKI JÓZSEF barátaim javasolják itt az „*ajakközi zöngés réshang*” bevezetését, amit a magyar nyelvészek mindközönségesen *bilabiális zöngés spiránsnak* neveznek.

⁷ CSORBA BÉLA, az *Újvidéki Egyetem* lektora hívta föl a figyelmemet a *Chrestomathia vogulicára*, melyben „*rey* = *forráság*; *meleg* / *Hitze*; *warm* - *m. révül*”. Tehát *kedves*, *elszakadt rokonainknál*, a *voguloknál* is *fölmaradt valamicske* a régi *hagyaték*ból.

⁸ CZUCZOR GERGELY – FOGARASI JÁNOS: *A Magyar Nyelv Szótára*, Akadémia Kiadó, 1962-1874. CD-n Arcanum, 2003. (CzF.) Itt jegyzem meg, hogy a *szóösszevetésekben szereplő frissebb keletkezésű szavaink* nem *cáfolják okfejtésemet*, hanem éppen *ellenkezőleg*, *bizonyítják gyökrendünk észjárásának elevenségét*.

⁹ *Tihanyi Alapítólevél*.

¹⁰ Cz.F.

¹¹ TESZ.

¹² U. o.

mentették át az életet egy újba, isteni segítséggel. A Gilgames-eposzban **a főhóst Úr-sanabi, Utnapistim révésze viszi át a Halál Vizén.** A révész tehát az élet és a halál, az itt és a másvilág között utazók szállítója: lélekfuvaros.

A vízen átjutás neve: *átkelés*. BALLAGI MÓRNÁL a *kelem* átkelőhelyet jelentett régen, innen Kelenföld neve¹³. A *kelés=ébredés* a magyarban a szent változás szava. Átala új minőség támad: valaki útra, fegyverre *kel*, ébred, nyugtából föláll. Egyáltalán *keletkezik* valami. *Napkeltekor* eloszlik a sötét, vége az éjnek. A napkelte másik neve *naptámadat*¹⁴: az este alvilágba szállt Nap föltámadása. A *költő* tollvonására lim-lom szavakból új világ *keletkezik*. A növények, a rovarok és a madarak úgy születnek, hogy *kikelnek* a magból, a petéből, a bábból, a tojásból. Aki *kikel* magából, az megszokott énjét levetve valaki mássá lesz. A *házasfelek egybekelnek* a nászban: újjászületnek, félből egyként ébrednek. A tetszalott *életre kel*. A *fölkelő* ráébred arra, hogy ő nem élhet tovább a régi rendben, s ezért az életét is kockára teszi. Aki meghal, az örökre elalszik ebben a világban, majd *átkel* a túlvilágra, *átébred!* Mert oda csak ebben a szellemileg éber állapotban lehet eljutni. A minőségi váltás képe még a *kelés-kelevény*, *elkel*, *kelt tészta*, lába *kel* kifejezésekben is dereng.

Az eddigieket egybevetve a *révül*, a *révész* szavaink mítikus jelentését erősíti a hozzájuk tartalmilag kapcsolódó *kel* hasonló értelme.

A túlvilág számtalan ún. magas kultúrában és néphagyományban, sőt, a mindenkori-mai misztikus tapasztalatban valamely „vízen túl” fekszik.¹⁵ A példák sora végtelen. Csak magyarokat említve: eleink általában a patakon, v. más vízen túli, rendszerint magasan fekvő helyre temetkeztek. Kelet-Magyarországon: Debrecenben, Szabolcsban, Beregben máig faragnak csónak alakú fejfákat. Népmeséink rendszerint az Óperenciás tengeren túl játszódnak. A legenda szerint Attilát is a 'vízen túlra' temették, mégpedig függőlegesen: a víz alá! Nem lényeges, hogy tényleg így történt-e, vagy másként. A későbbi regés elbeszélés azt tanúsítja, hogy a hagyományra emlékezők szerint ennek így, s nem másként kellett történnie. Árpádot „Tisztességgel temették egy kis fo-

lyónak forrása fölött, mely kömederben folyik alá Attila városába.”¹⁶

A regebeli reuiz-révész épp oly elátkozott, akár a reülő-révülő.¹⁷ Egyik sem kívánja sorsát. A táltost az égi hatalmak rendszerint betegséggel kényszerítik, a révész pedig folyton szökne hivatalából. Ha a gyanútlan mesebeli-regebeli! utas az evezőhöz nyúl, vagy megengedi, hogy a révész előtte ugorják ki a csónakból stb. rajta ragad föladat. A révészi teendő pedig nem egyéb, mint rejtett túlnannal való kapcsolat-tartás. Az pedig gyakran rettenetes, rémisztő, *rút*, *rutyma*, *rusnya*, *ronda-randa rémalakokkal* való veszedelmes küzdelmet jelent.

A *rém* jelenthet túlvilági lényt is – „rémeket lát”, „fölrémlik előtte”, kifejezéseink erről tanúskodnak. Kölcsey is hasonlóan ír a Husztban: „Rémalak inte felé”. A *rém* képes lehetett arra, hogy megszállja az embert; *rémül* szavunk értelme, hogy az áldozat maga is *rém*mé válik. Pl.: hevül, kékül, sántul stb.

A me ta fizikaiba való bepillantás minden tapasztaló szerint megrendítő, „tremendum” (RUDOLF OTTÓ). Jákob belesántult az angyallal való találkozásba, KERESZTES SZENT JÁNOS „a lélek sötét éjszakájáról” beszél stb.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a kereszténység fölvétele után a korábbi hitvilágra árnyék vetült, így a *rém* értéktartalma megromolhatott. Gyökünk bokrából sarjadt egyéb, nem mitologikus szavak, pl.: fölrémlik, rebzik, rebzsik, tárgyilagosak. Mindössze hirtelen fölrebbenő képet, tünemény-látványt jelentenek, ráadásul a remény mintha éppen a félelem ellentettje volna... A remény – a TESZ szerint szintén ismeretlen eredetű... A CzF. írja róla: „bizonyos jó után esengő várakozást jelent, mely a kedélynek némi nyugtalanodásával szokott járni, továbbá, mert a remény félelemmel vegyes érzés, mennyiben csak valószínűsége alapján, s az ellenkező rosznak lehetőségét nem zárja ki.”

*

Hogy szavunk gyöke – a CzF.-val ellentétben – nem a rév, hanem a re-ré, arra bizonyosság e gyök rengeteg hajtása. A már említett rekken, rikolt, repül, stb.

¹³ A magyar nyelv teljes szótára, Pest, 1867. Szent Gellért püspök legendájában: „Kelenföld hegyéről letaszították.” (Árpád-kori legendák és intelmek.) A mai Gellérthegy és a Vár közti területet hívták hajdan Kelenföldnek, amely mindig révhelynek számított.

¹⁴ KÁROLINÁL Keletet is jelent: 4Móz 2.3, ill. 4Móz 3.38.

¹⁵ CZAKÓ UO.

¹⁶ ANONYMUS. Lehet, hogy a „kömeder” még az aquincumi római vízvezeték, v. annak egy akkor – Anonymus korában! – még működő része vala? Ki tud e vízvezeték forrásáról?

¹⁷ Erdemes megjegyezni, hogy népmeséink vízimolnára hasonló, a földöntúlvilággal érintkező ember, nemkülönben a malom is a két világ találkozásának színhelye.

igéken túl a reggel, a rég és a részeg is.¹⁸ Utóbbi a belső nyelvszemlélet élénk példája, hiszen a szó gyöke, azaz alakja, továbbá értelme közös. A megváltozott tudatú részeg is olyasféleképpen viselkedik, ahogy a révülő – messziről nézve táltos módjára motyog és támolyog. Még a kései berűg: „rúgjuk be a ház oldalát! tánczosok szavajárása”¹⁹ is emlékeztet a sámánok mozgására-viselkedésére. Mindketten bizonyos szerek hatása alatt állnak... Éppen ezért a CzF. valószínűleg téved, amikor a rész-gyökből származtatva kiszakítja a szócsaládból.

*

A *ra*, *re*, *ré* gyök értelménye tehát nem is annyira homályos. A határozói szerep nyilvánvalóan utal a helyváltoztatásra. Az is kiderült, hogy az utazás benső, szellemi és a másvilágra visz, módja a *rejtezés*, a másvilágra kalandozott tetszhalottra sokfelé mondják, hogy *elrejtezett*.

A reuiz-révész tehát a réülő-révülő-rejtező. Az utazó és a fuvaros egyaránt a földi életet a túlvilágtól elválasztó vízen kel át.

Az egyik révülő elregéli a közönséges halandók előtt rejtett mítoszt, az odaát tapasztaltakat, a másik, a révész arra is képes, hogy mást oda szállítson. Működésük lényege az avatatlanok előtt rejtett.

A regös eleinte maga lehetett a révülő, akitől később különült el az énekmondó, aki hallotta és megtanulta a túlvilági beszámolókat, de maga nem föltétlenül révült.²⁰ A regéből így lett népköltészet, irodalom...

A túlvilági tapasztalatok leírása, a *rege*, eredendően mitikus mű, amely valamennyi hagyomány szentkönyveinek alkotásmódja szerint képsorban, sőt, képaradatban nyilatkoztat ki részletes indoklás nélkül. A kép ugyanis magyarázhatatlan, valaki vagy látja, vagy nem.²¹

A kinyilatkoztatás fölfogása nem érzékszervi; az egész személyiség *befogadó átalakulását* kívánja. Aki nem jut túl az ismeretszerző, „intellektuális” lépéseken, beavathatatlan; ezerszer hallhatja, olvashatja, magolhatja a szent szöveget, a megértésben ujjnyit sem halad.²² A túlnanba – a *re-be?* – ismeretek ugyanis nem vihetők át, tehát semmirekellők. A feladat valójában az üdv.

A regösének visszatérő végsora: „Aj, regő rejtem!” pontosan erről szól, megtoldva a különös magyar ellentétben gondolkodással²³: *regölöm is, rejtem is* a szóval elmondhatatlant, a fogalmakkal leírhatatlant. A *re* egyszerre gyöke a kinyilváníthatatlannak és az elrejtésnek, a titoknak; CzF. szerint a Tatrosi Kódexben „Mert nem *rejte*k őneki (quia non latuit. Lukács VIII.) értelme: nem *titok*” neki/előtte.

A beavatott benső átalakulását nevezi meg a réülés-révülés-rejtezés. A néprajzi leírások bőven beszélnek a világfát jelképező ágas fatörzsről, melyen át a sámán a hetedik égbe mászik, meg a dobjáról, amely a táltos paripája,²⁴ de az igazi úti készség a révülő személye. *Képes rá: az égből érkező képek áthatolnak rajta, megkapják*²⁵ őt, s ő *elkapja* őket, s továbbbítódnak megképlenek²⁶ a hívekben.

*

A *re* gyök rejlik a már említett *reggel* szavunkban is, a *reggel* pedig a megvilágosodás napszaka, amikor a sötétség eloszlik künn is, benn is. A megvilágosodás kulcsfogalom minden vallásban. A Bibliában a *világosság* megteremtésével alkotja Isten a *világot*, Jézus a világ világossága, aki „minden embert megvilágosít” (Jn 1,9.), Pál apostol írja, hogy a világosság termi a szeretetet és a többi jó gyümölcsöt, a sötétség meddő.²⁷ Hanem regösénekünk, és *re* gyökünk az Evangéliummal való találkozásunkat megelőző idők emléke. A fogalom is régebbi. ***Gilgamesz alvilági útján a Masu („Ikrek”) hegy hágójánál megtalálja a***

¹⁸ TESZ: „rescugis”, „Reuceg”, „rezuge”, „rezeg” stb.

¹⁹ Cz.F.

²⁰ PAVEL FLORENSZKIJ hivatkozik az Ortodox Egyház Hetedik Egyetemes zsinatára: *hogyan is festhetne ikont az, aki soha nem látta az ősképet? Az ikon célja az, hogy a tudatot a szellem világába emelje, titokzatos és természetfölötti látványokat mutasson. Csak az egyházatyák képesek szemlélni ama érzékfölötti valóságot, melyet az ikonon ábrázolni kell. A festőre csupán a technikai kivitelezés tartozik. Kivéve az olyan művészeket, mint Szentéletű Andrej Rubljov, aki maga is látta képe eredetijét – esszénk szóhasználatával képes volt révülni. – Ikonosztáz, Bp. 2005. Tipotex kiadó.*

²¹ „Akinek füle van hallja meg” – mondja Jézus, amikor arról kérdezik, hogy miért nem fejti ki tanítását aprólékosan. „Azért szólok nekik példabeszédekben, mert szemük van, de nem hallanak, és nem értenek. Beteljesedik rajtuk Izaías próféta jövendölése: *Hallani fogtok, de nem értetek, Nézni fogtok, de nem láttok.*” (Mt 13. 9-14.)

²² Cz. G: *Titkos könyv*, 39-66. oldal: *Egy titkos könyv, a Miatyánk.*

²³ Az ellentétek magyar egyben látására példa a *süt-főz, kívül-belül, esik-kel, él-hal*, ez olyan mély, hogy nekem magas, etet - étet stb.

²⁴ A dobot a táltos a révüléssel „lővá teszi.”

²⁵ „A papnál kaptam meg a sógort” – mondják Széken.

²⁶ Az 'idea' és 'kép' tartalmi-szellemi összefüggéseiről I: Cz. G. *A magyar nyelv lelkéről – az ideák nyelve*, Székelyföld 2007/5. Efezusi levél, 5. fejezet.

kaput, ahol a Nap naponta ki s be jár. A kaput skorpiófarkú házaspár őrzi, akiknek „puszta látása eleghető a halálhoz”. Gilgames félelmében leborul, de a skorpió-emberek megengedik, hogy bemerjen. A kapu egy hosszú, sötét alagút kezdete. Gilgames huszonnégy órát menetel a sötétben, majd az alagút végén találkozik Samassal, a Nappal. Kétségtelenül megvilágosító beavatáson megy keresztül. Ezután az istenek kertjében Sziduri-Szabitu, az „isteni csaplárosnő” megpróbálja rávenni, hogy hagyjon fel tervével és inkább egyen, igyon, vigadozzon: azaz merüljön vissza a földi élet kábulatába. Gilgames azonban kitarthat célja mellett. A buddhizmus alapítója, Buddha maga a megvilágosult. A buddhizmus a Krisztus előtti hatodik században keletkezett, akár Kínában a megvilágosodás útja, a tao, és Iránban Zarathusztra tanítása, amelynek tűzkultusza önmagában jelzi a világgosság gondolatnak a fontosságát. Tízezer évvel korábbiak a kőkori festett beavató-barlangok, melyeknek sötétjébe a jelölteket mintegy eltemették, hogy újjászülve keljenek ki onnan.

A népmeséinkben megőrződött beavatási szertartás – a jelölt földarabolása, esetleges megfőzése, majd újjászületése, szintén erősíti az előbbieket. Hogy a mondai adatok mellett nyelvek is utalnak arra, hogy a kereszténység előtti magyar vallásosságban szerepelt a megvilágosodás eszméje, arról három, gyakori mesei szólás tanúskodik. A jelölt minden esetben e szavakkal ébred: „de nagyot aludtam”. Újjászületése „hétszerte erősebb, szebb és ragyogóbb alakban”, történik: „a Napra lehetett nézni, de reá nem”.

*

Még néhány észrevétel.

Érdekes elképzelést vet föl a CzF., midőn ezt fejtegeti: „a rég szóban is az idő alapfogalma lappang, és elemezve: re-id, öszvehúzva réd, s a d átváltozván g-re rég, mint vidám, vitor, vig; minthogy továbbá, ami régi, az mintegy el van földve, takarva előlünk, a re mint fontosabb is érintők, a rejt, rejlik igék gyökével rokonítható.”

Ha így van, vagy így lehet, akkor a re-id második tagjában rejthet az idv, szent vagy Egy értelem, tehát továbbra is a re természetfölötti tartományában mozgunk azzal, hogy a jelentés földúsult és megnemesegett. Joggal merülhet föl a rég, régi szóban az „elmúlt szent idő” értelme. Ha igen, akkor a regös tehát a régi szent időbe rejtezik-révül, s róla énekel. Szóbokrunk így őrzi az emberiség közös Aranykor-émlékét?

Vajon gyökünk származéka lehet-e a ravatal? A CzF. és nyomában a TESZ a ró-ból eredezteteti, mint halott számára összerótt faalkotmányt. A szó a hivatal, jövetel módján képezte. Nos, a ravatal a másvilágra utazó fekhelye, így meggondolandó összefüggése a ra, re, ré gyökkel.

Nyelvünkben gyakori a hangátvetés, a gyökök megfordulása: köp – pök, gügye – gyüge, csavar – facsar, étel – élet stb. Nos, ha gyökünk a re, erre változtatható, akkor ide vonható az ered és származékai?²⁸ A hangalaki egyezés mellett szól az értelmi is, hiszen a vallások közös eszméje, hogy az élet és minden, ami van, „fönről” a me ta fizikai világból eredt, onnan árad, ahová a regös révülve átkel a réven.

*

Nyelvi ásatásunk leleteit értékelve megállapíthatjuk, hogy ősvallásunkban élt egy hármas és egy ketős világkép. Az egyikben, az eddig jobban kutatottban, a világfa kapcsolja össze az alvilágot a földivel és az égivel, a másikban a földet a túlvilágtól víz választja el, melyen átkelve-átébredve a révész, a révülő teremti meg az összeköttetést a két világ között. Kiderült, hogy révülő és a révész igen-igen közel áll egymáshoz: szellemileg testvérek. Nevük a re-gyökből ered, melyből kiterjedt mitológiai szóbokor sarjadt: rege, regös, rejt, rejtezik, rém, s talán régi, ravatal stb. Lásd fent.²⁹ Eddig is tudtuk, hogy a világfa, a reá fölmászó sámánokkal,³⁰ és a révülő-révész egyaránt ősrégi, nemzetközi jelkép. Előbbi szorosan kapcsol bennünket finnugor rokonainkhoz, utóbbi ezen túlmenően délebbi kultúrák vonásait is viseli, ám hogy melyek és mikor ezek, honnan hová vándoroltak, annak föltárására egyelőre nem vállalkoztam.

²⁸ Lásd: gub-bog, guga-guba,

²⁹ Gyümölcsöző volna megrajzolni a ra, re, rá, ré, rü gyök bokráit.

³⁰ HOPPÁL MIHÁLY: A sámánizmus vallási kultúrái.